

JAN HERBEN

DO TŘETÍHO
A ČTVRTÉHO
POKOLENÍ I

Herbenova románová trilogie **Do třetího a čtvrtého pokolení** (III. nedokončený díl vyšel poprvé tiskem v roce 2000 zásluhou edice nakladatelství Carpe diem) žije podnes mezi čtenáři jako obraz národního a mravního obrození Moravy.

V původně dvoudílné kronice, jež náleží do zlatého fondu české literatury, autor sleduje vývoj moravského venkova ve století, které zbavilo vesnici nevolnictví a pak roboty, a tím jí dalo možnost svobodného podnikání. Soustřeďuje se hlavně na rub získávání svobod: na rozvrat pospolitosti, úpadek obcí i rodin. „Všeobecná volnost převrátila se ve všeobecnou bezhlavost,“ komentuje důsledky roku 1848 pro venkov.

Postupný rozvrat demonstuje na čtyřech generacích selské rodiny Hrabců, a to od nejstaršího příslušníka, panského drába a později bezohledného utiskovatele lidu až k národně buditeckému úsilí jeho právnuka. Zachycuje zároveň i vliv významných dějinných událostí na život a myšlení venkovského lidu hanáckého Slovácka, kde se děj odehrává. Biblický výrok o tom, že hříchy otců se mstí ještě na čtvrtém pokolení, dává autorově kritičnosti vůči jednomu století pak rozměr mnohem širší.

JAN HERBEN (1857-1936)

prozaik, novinář, literární kritik a historik; stoupenec masarykovského realismu a jeden z průkopníků uměleckého realismu u nás vůbec. Po studiích založil časopis Čas, působil i v Národních listech, v Lidových novinách. V díle se mu podařilo vytvořit široký obraz života slováckého venkova v několika generacích a také přiblížit přírodu a lidi Táborska, kde ke konci života ponejvíce pobýval.

KNIHY

Tři chorvatské osady na Moravě (1882)
Vzorná obec (1885)
Moravské obrázky (1889)
Slovácké děti (1890)
Na dědině (1890)
Deset let proti proudu 1886-1896 (1898)
Bratr Jan Paleček, šašek krále Jiřího (1902)
Hostišov 1, 2 (1907, 1933)
Do třetího a čtvrtého pokolení (1919-21)
Chudý chlapec, který se proslavil (1928)
Listy z válečného deníku 1914-1918 (1933)
Kniha vzpomínek (1935)
Básně (posmrtně 1946)

O NĚM

Jan Herben - kronikář rodného kraje + DVD (2007)
Na dědině (DVD box, 2007)

JAN HERBEN

DO TŘETÍHO
A ČTVRTÉHO
POKOLENÍ

2011

© *Carpe diem*, 2011

www.carpe.cz

Made in Moravia, Czech Republic, EU

ISBN 978-80-87195-52-9

JAN HERBEN
DO TŘETÍHO A ČTVRTÉHO POKOLENÍ

DÍL PRVNÍ

STŘÍBRNÁ PODKOVA

Konečně se roku 1762 naplnilo proroctví mnohých: Pán Bůh nemohl se už na tu bídu dívati.

Urozený hrabě Josef z Czoboru byl veliký marnotratník a velký ukrutník. Byl pánem velikých statků, k nimž se dostal ženitbou, neboť se přiženil do domu knížat Lichtenštejnů. Hospodaření však ho netěšilo. Zajížděl v létě hluboko do Uher, kdež ho bavily hony a magnátské prostopášnosti, zimu přežíval ve Vídni nebo v Budíně, kde ho poutala společnost jemu rovných hýřilů a krásné ženy.

Přijížděl jen na čas na své moravské statky a poddaným bývalo, jako by se byla zjevila příšera, lítá saň, která pouštěla strach na celou krajinu. Člověk ten nebyl snad od srdce špatný, byl však svévolný, bujný, rozmařilý a prchlý, někdy snad šílený.

K panství jeho na Moravě náležel celý kraj po řece Moravě až skoro ku Břeclavě a na západní straně až po městečko Klobouky. Jen Čejkovice s Prušánkami a Vrbicí náležely otcům jezovitům. Ani ze Stráží nad Kobylím nepřehlédneš veliké to panství, k němuž v těchto stranách patřily Morkůvky, Brumovice, Krumvív, Hovorany, Mutěnice – a zase Kobylí, Bořetice, Pavlovice, Němčičky, Šakvice, Rakvice a všechno až po Lednici – a zase Bojanovice, Lužice, Dubňany, Těšice, Ratíškovice, Poddvorov, všecko s krásnými vinohrady na stráních a polnostmi na rovinách.

A na tomto panství každá dušička se třásla, kdykoli hrabě s divokým dvojspřežím svým vyjel do krajiny.

Divokých koní jeho, jež po čtyřech dával zapřahat do vozu, nikdo nedovedl řídit nežli hrabě sám. Také jezdil málokdy cestami nebo silnicí, kudy formani jedou, nýbrž rozjel se napříč nejbujnější úrodou polní, třeba nejtěžší pšenicí. Jako ďábelské zjevení hnal se pak vůz jeho obilím a v povětří vlály hrůzy koní a chochol čapky hraběcí.

Než i tak přihodilo se, že robotník zavazal hraběti v cestě. I přetáhl jej dlouhým bičiskem nemilosrdně přes hlavu nebo střelil po člověku, jako střílel po psech neuctivě naň štěkajících, když spřežením svým zděsil vesnici.

Nebylo na tom dosti, že hrabě střílel jako zběsilý a lekal své koně i nemocné lidi v jizbách, on mnohdy v rozpustilosti pálil lidem do oken a chechtal se, kdykoli nevelké okénko sesypalo se pod okap. Stalo se mnoho neštěstí! A proto lidé zalézali před ním do děr jako syslové.

Někdy dal svázati sedláky takové neuctivé dědiny, kde naň psi štěkali, přivézt je na vozích do Hodonína a dal jim vysázeti po čtyřiceti ranách. A když se nasýtil bití, vehnal je do Moravy a tam je zavíral v prkenné boudě přes den a noc, ať bylo povětří jakékoliv. Když řeka zamrzla, posílal je na led bosé. Lidé přestáli trest, byli puštěni, mnozí se rozstonali a – mřeli.

Ve všech vesnicích přibito bylo ohlášení, že nikdo nesmí do lesů panských ani vkročit. Při práci zakázáno bylo poddaným zpívat, aby mu zpěv neplašil koní.

Z Hovorán děvče žalo na mezi trávu, když kolem Jeho Milost letěla jako boží posel. Zdvihla se, ale bylo pozdě. Slavná magnátská vrchnost poslala pro ni dráby, protože prý se poddaná neslušně ohýbala, když vrchnost jela kolem. Zavřeli dívku na zámku hodonském, hrabě s ní strhal šaty, mrskal ji a zmrskanou dal namazati medem a vyhnati do zahrady.

Poddaní nebyli jisti životem a kromě Boha neměli ke komu se utíkat o pomoc. Na celém panství nebylo také milosrdného úředníka ani drába, protože lidé ti stejně se před pánem třásli, a aby si zjednali jeho přízeň, nakládali s lidmi nelidsky, tyransky. Brumovští jednoho z nich zvláště nenáviděli.

Před mnoha lety uběhl ze vsi domkář a krejčí Jan Hrabec, neposedný člověk. Potuloval se za řemeslem svým po světě, vrchnost nevěděla o něm. Ale zanechal tu dva chlapce, staršího Mikuláše a mladšího Matěje. Když se krejčí dlouho ze světa nevracel, chlapci pokládáni byli za sirotky a zapsáni do sirotčí knihy. Oba chlapci měli smutné mládí u cizích lidí. Za to, že přespávali někde a že některá žena na ně prala, naháněli je do práce, na pastvu i na drobnou robotu panskou. Bývali nečistí a mladšímu se jinak neříkalo nežli kútavce. Mikuláš v osmnácti letech zemřel na hodonku*. Mladším postrkovali a pohazovali dům od domu dále. Zanevřel tak na lidi, stával se vzpurným, a kde mohl, mstil se: kazil sedlákovi nářadí i dobytek. Stalo se však, že vrchnost výrostka vzala do mutěnského dvora, odtud do Holíče, a konečně dostal se Matěj do zámku hodonského, kdež štípal z počátku do kuchyně dříví, později se přiučil zahradnictví.

„Kdo by to byl řekl, jaký se z toho kútavca stal člověk!“ říkali v Brumovicích, když někdo měl v Hodoníně řízení a viděl Matěje na zámku. A krejčířův Matěj se skutečně změnil. Stal se z něho mladík zdravý, silný a čistotný. Zahradnictví mu sloužilo až radost; také se všeličemu přiučil v zámku. Uměl již i číst a psát, což bylo sedlákům brumovským k neuvěření. Na vojnu ho panstvo nedalo, nýbrž udělalo jej drábem a poslalo do Kobylího.

* Zimnice, která dostala v kraji jméno od Hodonína, protože tam v městě nejzuřivěji rádfávala.

Brumovští se měli po pěti od tohoto mladého člověka. Mstil se jim za svoje dětství, nikoho nechtěl znáti. Z počátku myslili sobě: „Eh co, kútkavec sem, kútkavec tam. Jak ho jednu dostaneme do rukú, však si podruhé dá pozor.“ Ale mýlili se. Hrabec jim nikdy nevlezl do pasti, čím dál tím hůře jim dělal, ano, nabyl nad nimi větší moci, než mohli tušit. Událost tu měli v čerstvé paměti.

Bylo přede žněmi roku 1762, když hrabě Czobor přijel jako ďáblem posedlý do Kobylího. Koně frkali, kola i kopyta zvonila o kamennou cestu, jež vede vzhůru dědinou, protože koně hraběcí podkuti bývali stříbrnými podkovami, i obruče na kolech byly ze stříbra.

Pan vrchní úprkem hnál se z dolního do hořejšího dvora kobylského a dráb Hrabec sotva dechu popadaje za ním. V ruce nesl stříbrnou podkovu, kterou na hrbolovité cestě u dolejší kovárny jeden z hraběcích koní ztratil. Šli cestou z vinogradů lidé kobylišťtí, ale báli se ji zdvihnouti, nerci schovat ji. Žádný ji nechtěl doručit hraběti, neboť se nevědělo, v jakém přijel pan hrabě rozmaru. I nesl ji Hrabec s velikou úzkostí. Přemítal: hrabě prokleje naše špatné cesty a spráská mě ve vzteku bičem. Ale jiskřičku naděje tajil přece v úkrytu srdce, neboť přemýšlel: stříbrná podkova je stříbrná podkova; hrabě hned takové nenajde a nemá po ruce; možná, že by musil poslat pro novou až do Vídně. A kdyby nějaký tulák ji zdvihl a utekl s ní, chytej ho! I kojil se takovou jiskřičkou naděje, že snad spíše dojde pochvaly.

Hrabě si tu prohlížel dvůr, náležející čejkovským otcům, kteří tu měli vzorný ovčinec. Stál v průjezdě s vrchním a s několika dráby svými a s písařem vrchnosti čejkovské, švihaje bičkem kolem sebe, když udýchaný dráb vrazil do průjezdu. Mladý, hezký člověk, prostřední postavy; trochu nazrzlý. Tváře mu hořely od běhu. Šaty měl z modrého sukna, po uherském způsobu šnůrované.

Po dvoře dva sluhové prováděli určené koně. Zpozorovali, že náručnímu uletěla podkova, a uvažovali úzkostlivě, jak s pravdou ven před hrabětem. Z úzkosti té vysvobodil je dráb, jež zahlédli ve vratech, jak v pozdvižené ruce nese podkovu a chce upozornit hraběte na svůj nález.

Hrabě obrácen byl zády k drábovi, poslouchaje roztržitě výklady vrchního; drábové a čeled' stála v uctivé vzdálenosti opodál. Nikdo z nich nepromluvil.

Hrabec rozhlédl se plaše, a nevěda ani jak, dodal si srdce, předstoupil před hraběte a hluboce se uklonil, smekl čapku a druhou rukou ukazoval podkovu.

„Vypůjčit si lavici!“

Dva drábové přinesli dubovou lavici do širokého průjezdu. Hrabě jiskřil hněvivě očima, jako by ho někdo byl nejmíc urazil:

„Na lavici s ním!“

Hrabec se třásl jak osika a drkotal zuby jako v nejužším mrazu. Oči se mu vypulily zděšením, ruce strnuly, takže podkova upadla na zem a zazvonila. Hrabě se usklíbl:

„Pěťadvacet, barátom!“

A pásl se na tichém úpění drábově, jenž zůstal bez dechu na lavici ležeti; potom se pohnul a spadl pod lavici.

V milostivé vrchnosti při pohledu tom probudil se humor. Trudovitá tvář hraběcí se usmála, jak by se asi usmál vlk, kdyby se mohl usmáti. Potom Jeho Milost lusklá prsty, švihla bičem o holínku lehkých čížem a řekla:

„Osel! Řekněte mu, že hrabě Czobor nesebírá na ulici podkovy, není žid. Ať si ji nechá, osel! Ale hospodář je dobrý,“ dodal. „Pečuje, aby se nic neztratilo. Až se vzbudí, řekni mu, ty, vrchní, že ode dneška je v Kobylím mým kancelářským. A zaříd' to! – Kone sem!“

A jak přijel, tak odjel.

Když utichl dupot koní a rachot kol, drábové přinesli vodu, polili Hrabce a myli ho, až přišel k sobě. Oddechl si

zhluboka, jako by se byl topil. Řekli mu, jakou dostal náhradu. Nebylo na něm znát, chápe-li, co se mu praví.

Stud a vztek vřely v duši mladého člověka po této hanebné exekuci. Probíral se z ošklivého sna, a nebyl to sen. Poníženi cítil více nežli bolesti ran. Nemoha pohleděti lidem do očí, zdvihl svou hůl, obrátil se do dvora a vyšel branou nad kostelem ven. Oči zarýváje do země, potácel se nahoru mezi vrby. Drábové a pacholci stáli mlčky a provázeli jej očima, až zmizel.

Vrchní, který vyprovodil hraběte hlubokými poklonami ze dvora a potom ze schůdků, pozoroval, jak Hrabce křísili, řekl mezi zuby cosi zlostného a spěchal do dolního dvora, kde bylo ústřední sídlo kancelářů a jeho byt. Chvátal oznámit manželce své neočekávanou novinu. Za chvíli věděli ji všichni písaři a všechna čeled' dolního dvora, která nebyla na poli.

V hořejším dvoře pacholci ještě dlouho si postáli pohromadě. Každý měl o té příhodě svůj rozum, každý něco zvláštního při tom pozoroval, co mu teprve nyní napadlo, a vypravování přerušováno nakonec již i hlučným smíchem. Událost již byla vyšperkována podrobnostmi, jak se Hrabec tvářil, co hrabě dělal... Bylo konečně i patrné, že by si nejeden z drábů a pacholků dal vyplatit pětadvacet, kdyby za to dostal kancelářství.

I vrchní byl rozčilen. Dlouhými kroky ubíral se dolů Kobylím, potřásal napudrovanou parukou a neklidně točil holí se stříbrným knoflíkem. Paní vrchnová seděla na balkoně. Ohrnula opovržlivě rty, když uslyšela, že Matěj je kancelářským. Mluvila o vrchnosti i Hrabcovi tak sprostými slovy, že by nikdo od dámy toho druhu tak nízkých mravů nečekal. Uráželo ji, že někdejší selský pohůnek, že někdejší zahradnický chasník stane se úředníkem hned po jejím muži v Kobylím největším. Nemohla se vpraviti do toho, jak s ním bude jednat. Dosavad byla jeho velitelkou

a zakřikla si na něho jako na jiné dráby: „Mates, šel s dětmi na špacír! – Mates, donesl to a to!“ Nyní je ten Mates, kterému čouhá sláma z bot, panem kancelářským! „Panem kancelářským!“ opakovala si povýšeným a jízlivým hlasem. A to za trochu ran, dodávala si v duchu k tomu.

I v hlavě Hrabcově vířily myšlenky o těchto věcech, jenže byly jiného rázu. Z vrboví nad Kobylím zahrnul vlevo a bloudil nevědomky po mezích mezi polnostmi, nevíšimaje si cesty. Oči jeho nehleděly na okolí, nýbrž dovnitř, do prsou.

První city jeho byly jen hanba a vztek. Neočekávaně darovaný úřad nedovedl přehlušiti žluč v něm kypící, ani z něho necítil radosti. Jen ponížení cítil a bolest v těle. Byl silný člověk, ale div neklesl. Potáčeje se tak nevědomky, octl se na kopci, na Strážích, odkud zrak jeho maně padl tam za jezero, kde na svahu kopce rozkládaly se Brumovice. Snad okolnost ta byla příčinou, že se rázem začal před jeho duševníma očima prostíratí všecken jeho dosavadní život. Nikdy nepocítil takového dojmu, když o své minulosti přemýšlel, jak toho dne. Trpký chléb, který za dětství jídal v Brumovicích, žduchance a kopance od šafářů i ovčáků v Mutěnicích, když sloužil ve dvoře, pohazování z Mutěnic do Holíče, z Holíče do Hodonína – to vše vystoupilo před ním živě. Ale kupodivu, vzpomínky ty nenaplňovaly ho nyní zvláštní trpkostí; všechno viděl jaksi v mírnějším světle a bylo to jako nic proti hořkosti, hanbě a bolesti, kterou toho dne tak nevinně utřžil. Při vzpomínce na toto bití palčivost sevřela mu hrdlo, oči se podlily a tělo se otráslo. Tak mu připadalo, jako by se musil na někoho vrhnouti a zaškrtnouti ho, aby se vnitřní bolesti ulevilo...

Vždyť to nebylo nic tak hrozného, co zakusil v mládí, myslil si. Copak mohl čekati od lidí, když vlastní otec jej opustil? Případl obci za břemeno jako povalovač – proč ho měla chovat jako malované vajíčko? Jistě by se každému

tak vedlo jako jemu a bratrovi. Když sloužil v zahradě na hodonském zámku, přišla nějaká zpráva, že otec v cizině zemřel. Odpouštěl mu nyní – ponejprv v životě –, omlouval pojednou i tvrdost lidí brumovských, ba vzpomněl si docela na chvílky z mládí, které ho těšily... Veselé kousky chlapecké ... a staly se tam v Brumovicích... Cítil něco jako slabé výčitky, že se rodišti svému mstil a k lidem býval bez milosrdenství...

„Vždyť mne nezahubili,“ – myslil dále – „stal se ze mne člověk. Nemusím konat ani tak těžké práce jako oni.“ Opravdu jeho živobytí zdálo se mu o mnoho lehčí a lepší nežli sedláků, kterým kdysi pásával. Nalézal skoro zálibu ve svém postavení drábovském a pokládal se za něco lepšího.

Bolest v údech se ozvala, a přerušivši jeho úvahy, připomněla mu poslední událost z jeho služby. Zafal zuby a zase palčivost stáhla mu hrdlo. Tesklivá nálada bleskem přešla v prchlivost. Zatmělo se před ním a v ústech pocítoval hořkost krutou jak od pelyňku. Jen vrhnout se na někoho a zaškrtnout ho ... to by ulevilo...

Kráčel dále a křečovitě svíraje hůl v pravici urážel vrchy vysoké trávě a sekal do bodláčí. Po jednom bodláku švihl s takovou chutí, že rozkvetlá hlava jeho daleko uletěla a zapadla do prachu na cestě, k níž se přiblížil. Díval se bezděky na plnou tu růži bodlákovou, podobnou jemnému kartáči, a zpozoroval v prachu vosu, kterou byl poranil a která se svíjela na zemi, nožkami ve vzduchu třepetajíc. Hrabec chtěl ji usmrtit holí, bodal po ní, ale netrefil. Namířil pozorněji, ale přece jí nerozmáčkl, nýbrž jen za křídlo hlouběji vrazil do prachu. Vosa za křídlo upoutaná k zemi počala se zoufale bránit žihadlem i kusadly proti holi. Hrabec se trpce usmál bezmocnému jejímú úsilí a pocítil lítost s chatrným tvorem. I vyzdvihl hmyz na holi a utřel jej o vysoké stéblo jakési trávy a dlouho stopoval očima, jak vosa přichází k sobě a jak se pachtí...

Pohnul se konečně dále cestou vedoucí mezi obilím a v hlavě jeho nastal zmatek. Z myšlenek žádná neprorážela tak nad jiné, aby se jí zvláště chopil. Zase se cítil chlapcem v Brumovicích, vzpomínal na Holíč, viděl se v dolním dvoře kobylském a zase pocítil hořkost v ústech, jako by se byl napil slané vody z jezera, které se pod kopcem blyšťelo, ovroubeno rákosovým a palachovým věncem. Hořkost, malomoc ... připadal si jak ta vosa, která se bránila jeho holi...

Doletěl k němu tlukot kladiv z Holého vrchu, k němuž se bezděky byl přiblížil. Z vrchu toho sedláci lámávali si kamení do základů, když stavěli domy nebo sklepy. Patrně i tentokrát tam pracují. Blížkost lidí byla Hrabcovi nepříjemná, ať by to byli známí nebo neznámí. Obrátil se tedy nazpět ke Kobylímu, a pohlédnuv na nebe, pomyslně si, že je slunce nad západem a že dnes není ve službě. Ptačtvo vodní na jezeře halasilo, křičelo a pískalo.

Zalekl se vzpomínky, že by dnes měl býti ve službě. Ani za živý svět! Jistě by po něm lidé házeli tajně pohledy. A zvláště Brumovští; ti mu asi přejí hanby, vědí-li už o ní. Budou si říkati: „Tu máš, čerte, kropáč! Přece kdosi na tebe vyzrál!“ Domněnkou tou tak se rozzlobil, že zase začal hůl svírat v ruce, ale vztek neobracel se na toho, kdo jej dal ztýrat, nýbrž na ty, kteří se mu budou vysmívat. Čím dále kráčel, tím zlostněji myslil na dvoje své odpůrce, na brumovské rodáky a na paní vrchňovou. Jak ta se asi ušklíbá a jak ho přes zuby přivítá... „Ale nejsem já kancelářským?“ napadlo mu, a podivil se, že o tom ještě nepřemýšlel.

A pojednou začal víc a více ponořovati se do té myšlenky a v ní jeho vztek a uražená pýcha začaly nalézati potěšení. „Budou mítí strach,“ myslil si. „Jen se ušklíbni přede mnou,“ hrozil v duchu vrchňové, „já ti dokážu, že už nejsem tvůj nášlapek.“ Jak to dokáže, toho si ještě nebyl vědom. „A vám zajde smích!“ obracel se, jako by Brumovské

měl před sebou na kanceláři, a rostl náhle u vědomí své moci nad nimi. Svou moc zatím cítil jen v tom směru, že jim může škoditi. „Ať se někdo spálí, já mu zasolím!“ prodlužoval dále svou představu, a lavice – šatlava – den roboty – míhalo se mu hlavou jako tresty, které stihnou každého, na koho Hrabec sedne. Pýcha a rostoucí radost z nové moci konečně skoro přehlušily prvotní pokořující city, s kterými vycházel z Kobylího; jen bolest v těle ještě nepřehlušovaly.

Ale když minul větrák a podél řady velikých ořechů, jež vrhaly už daleký stín na trávník, vracel se k dědině, přece zase vyhýbal se jíti tamtudy, kde by mohl potkat lidi. Proto přešel trávník napříč zase k vrbám, kde potkal jen zuřivého ovčáckého psa, a zmolou pod kostelem smekl se do dolního dvora, kde bydlel.

Ve dvoře poblíž kancelářů měl světnici jako jiní drábové a na stravu chodil k ovčákovi. Ovčákova žena také na něho prala. Ani přecházejce dvůr nepotkal nikoho, i oddechl si, když zavřel za sebou dveře své jizby.

Zatím již slunce sklouzlo za les, červánky večerní líbaly hřeben bílého panského stavení se zelenými okny, které čnělo o patro výš nad kanceláři a byty dvorní čeledi, které byly v přízemku. Chladivý větrík kýval pootevřenou polovičkou Hrabcova okna a příjemně províval jizbu. Hrabec stanul uprostřed svého bytu, jako by si myslel: „Co teď?“ Skutečně byl v rozpacích. Podivil se své přítomnosti doma v tuto chvíli, kdy jindy ještě dlíval v polích. Neznal skoro jizby své v tomto předvečerním osvětlení, a proto mu všechno připadalo nějak neobyčejné. Nesmekl klobouk, neodložil hůl, nýbrž zamyšleně klepal holí o podlahu. Chtěl i usednout, ale nebylo možno. Stál tedy obrácen zády k oknu, neboť mu bylo protivno hleděti do světla, a klepal holí, klepal, jako by ho zvuk ten těšil. „Co se to změnilo u mne?“ mihlo se Hrabcovi v hlavě, ale nepřemýšlel o tom dále, ný-

brž začal uvažovati, zůstane-li doma či půjde večerět k ovčákům. Ještě se na ničem neustanovil, když se ozvaly kroky přede dveřmi a ve dveřích objevil se mušketýr.

„Pan Mates má přijít k panu vrchnímu.“

Nečekaje odpovědi, mušketýr otočil se na podpatku a zase odešel. Hrabec také odpovědi nedal, nýbrž upřeně zahleděl se na dveře, za nimiž posel zmizel. Ale zvyklý jsa na slovo poslouchati, rychle se pohnul (přitom pocítil bolesti), a jak byl, zaměřil k onomu stavení, jehož hřeben červánky ještě líbaly.

V síni potkal paní vrchňovou, nač nebyl připraven. Bylo mu to nemilé. Ale jak byl ještě zamyšlen, sahal po její ruce podle starého zvyku, chtěje ji políbit.

„Nechaj, nechaj, Matýsku,“ řekla, ač dosti nápadně nastrokovala ruku, kterou Hrabec mlčky políbil.

„Copak je to, že se ani nejdou pochlubit? Jdou jen dál.“

Hrabec postavil hůl do kouta v síni, a podepřev na ni čapku, jak to vždy dělával, zaklepal na dveře.

„Herein,“ ozvalo se uvnitř.

I vešel nový kancelářský a domácí paní za ním. Posadili ho do lenošky, přáli mu k neočekávanému štěstí, pozvali ho k večeři, zavdávali mu červeného vína, přičemž ovšem paní vrchňová vedla hlavní slovo. Vrchní byl důstojně vlídný. Hrabcovi připadala všecka ta sladkost vzácné dámy, jako když si kočka hraje s myší. Paní vrchňová se radovala, že Matýsek bude na ruku pánovi, který by bez kancelářského těžkou službu už málem nestačil zastávat, mistrně otočila řeč na to, že její pán Matýska má rád a všecko pěkně o něm napíše do Hodonína panu inspektorovi, i panu hraběti bude podávat dobré zprávy, – dávala mu cítiti, že přízeň „jejího pána“ je velká věc. Hrabce jinak neoslovovala než Matýsku a způsob ten snažila se mu jednu chvíli objasnit. Poklepavši mu důvěrně na rameno jako školáčkovi a milostivě se usmívajíc, pravila:

„Pro mne zůstanou Matýskem, šťastná šelmičko. Přece se nebudou belajdigovat. Mně by to ani nešlo z úst: pane kancelářský. To ať jim říkaj ti chomouti selský...“

Hrabec kývl na znamení, že nic nenamítá.

V těch letech byla v zemi bída všeobecná a rozmnožila se, bylo-li to možno, ještě více dlouhými válkami císařovny Marie Terezie se sousedy. Nicméně panstvo, vrchnosti, žily velice rozmařile a hýřivě. Šlechta zastávala vysoké úřady v říši zvláště v řemesle vojanském, a co měla času prázdného, to vyplňovala radovánkami, hony, slavnostmi a hrami. Všude se roztahoval přepych, jenž se k nám dostal ode dvora francouzského.

Úřednictvo panské a stav městský napodobily své vrchnosti. Nejenom v Brně, i v Hodoníně, v Břeclavě a v jiných sídlech panských úřadů bývaly hodokvasy, ohňostroje, hlučné a veselé schůzky, v nichž si libovalo vyšší i nižší úřednictvo. Za nepřítomnosti vrchností každá mimořádná událost v rodinách úředníků se oslavovala s velikým leskem a hlukem. Úředníci nechyběli na žádné církevní slavnosti, na procesích, poutích a posvíceních.

Mezi sebou vystupovali páni úředníci s nekonečnými obřadnostmi a zdvořilůstkami, kdežto proti podřízeným a zvláště proti stavu selskému chovali se hrubě a drsně. Ostatně poddaní o zdvořilosti nestáli. Horší bylo, že tomuto úřednickému panstvu nestačily prostředky na leklé a přepychové živobyty a na rozmařilé i nádherné zařízení bytů, v nichž se tísnily skříně, pohovky, taburety, zrcadla, parádní lože pod nebesy, sošky porcelánové a stříbrné trety. A tak pod uhlazeným a lesklým povrchem skrývala se bezcitnost a nepočetnost.

Tak žilo i panstvo vrchních v Kobylím a zvláště v Hodoníně. Kdo chce vyhrát peníze, které mu nepatří, musí hrát falešně. A k falešné hře je potřebí spoluhráčů. Proto i vrchní kobylský potřeboval spoluhráče v kancelářském, a to byl

nyní Hrabec. Bylo třeba vyždímat na poddaných více, než právo a spravedlnost připouštěly. Tudíž ke hráčskému stolku musil být volky nevolky přizván Hrabec, třebaš zjemnělé mravy a pýcha úřední musily se poněkud snížit k nevítanému povýšenci.

V celém dvoře nikde se nesvítilo, jen u vrchních. Mezi písaři zpráva o tom, co se stalo v horním dvoře, způsobila poplach. Poplach ten rozšířil se i na nižší panské služebníky, jako byl šafář, poklasný, hospodář, ovčák, ponocný a starší ženatí drábové. Všichni byli naplněni závistí k Hrabcovi, protože byl z nich nejmladší. „Proč jsem já nenalezl tu ztracenou podkovu?“ myslil si každý z nich. Největší zklamání potkalo nejstaršího písaře. Od jara, co starý kancelářský byl v zemi, dělal si laskominy na uprázdněný úřad a hleděl si získat milostivý pohled nejen u paní vrchnové, nýbrž i u všech služebníků dvorských. A měl již úřad jako v kapse, zvláště co mu šafář šel na ruku. Udělal si totiž nějaké dluhy u šafáře, ošatil se čistě, přinášel milostivé paní prezenty – však až bude kancelářským, odprodá se nějaká fůra obilí pod rukou a šafář nepřijde zkrátka! Jindy přicházel ven na pole, a když mu vrchní řekl: „Jdou, Franc, na louky a vezmou tu holotu heftem,“ plnil rozkazy jeho věrně. Jak přišel na louky, pořád a pořád huboval: „Vy lenoši, to jste toho nasekali od rána, hejbejte se a hrabte... Vy, šafáři, přetáhněte toho chlapa na kraji, ať si popílí... Jak to, darebáci, sečete, nic vám neubývá! Že vám zapíšu za celý den jenom půlku...“ Letos od jara, když býval venku a slunce pražilo, sedával pod stromem někde stranou, poslal si pro víno a k robotníkům přišel jenom zažertovat. Leda když viděl přicházeti vrchního, tu ovšem skočil na nohy, vyhrožoval a klel zase jako na horách...

Teď mu sklaplo, Hrabec zbořil jeho zlaté zámky. Proto zalezl dnes do svého bytu, aby neviděl kyselého obličej šafářova.

Druzí dva písáři seděli doma potmě. Měli společný byt. Dlouho se zlobili, že budou mít nad sebou sprostého drába, láteřili, přemýšleli, jak si bude počínat... Když již usínali, jeden z nich ještě se probral a povídal:

„Prosím tě, snad neumí ani pořádně psát! Jakpak napíše pas?“

„Jak?“ zlostně odtušil druhý. „Poručí a napíšeš ho ty.“ Prvý zlostně zaklel a hleděl usnouti.

Když nový kancelářský pozdě ukládal se na lůžko, rozohněn jsa dobrým vínem a laskavostí vrchního a vrchnové, připadal si opravdu slavnostnějším a větším člověkem. Cítil, že ho potkalo něco velikého. Včera měl u ovčáků mléčnou kaši, dnes u vrchního kuřátka; včera byl u všech Mates, dnes Matýsek, a když mušketýr za ním dveře zavíral, řekl už: „Dobrou noc, pane kancelářský.“ Zamyslel se o své službě, jak lacino k ní přišel, a lekl se myšlenky, kdyby zase byl shozen a musil se vrátit mezi čeled. Už cítil jen pýchu, na hanbu docela zapomněl. Usínaje znenáhla, pociťoval sice ještě bolest na těle, bavil se však zmatenými vzpomínkami na večeri, vosu, mušketýra...

Příhoda s podkovou a darované kancelářství, to vše rozletělo se bleskem po dědinách. Brumovští, slyšíce to již večer na robotě, pomysleli si: „Včil mu teprvá naroste hřebínek, a co to bylo, dokáď se chlapčisko povalovalo u nás!“ Každý se rozpomínal, že mu přece nějaké dobrodiní udělal..., ale ten ... toho sotva vzpomene...

Hrabec časně ráno druhého dne probudil se s hlavou lehkou, bolesti sotva cítil. Oblékl se svižně a vyšel do zahrádky, která vroubila dvůr při cestě vedoucí napříč Kobylím k Bořeticům. Nikdy snad nepocítil takové rozkoše z krásného jitra, nikdy mu ptáci tak líbezně nezpívali. V tom ranním vzduchu jako by se roznášela vzdálená hudba.

A jako jitro, tak celý den byl pro Hrabce svátkem. Vrchní uvedl jej do úřadu i do nového bytu, do něhož nějaký nábytek milostivá paní mu zapůjčila; písaři, šafáři, ovčáci, poklasní z obou dvorů přicházeli rozpačitě přát mu štěstí a za poledne přišourali se i muzikanti z Kobylího a vyhrávali mu pod okny. Odpoledne vyšel na pole, ač chodit na pole nebylo teď jeho prací; ale zvyk je druhá přirozenost. – Právě se pracovalo na brumovské straně v sadivu. Robotníci utichli, když se Hrabec přiblížil, zastavili se v práci a dívali se zvědavě na něho, což ho trochu mátlo, ale přece mu lichotilo. Konečně dodal si starší jeden člověk z Kobylího srdce a zavolal mu na uvítanou:

„Přejem vám štěstí, pane kancelářský!“

Druzí nato zahučeli něco, určitě nebylo slovům rozuměti.

„Rádo se stalo!“ odpověděl Hrabec a hned se zapálil, neboť se mu zdálo, že se jeho odpověď nehodí. Ale ať přemítal tak nebo jinak, nic si nemohl vymyslet, co vlastně říci měl a co by se mu bylo líbilo.

Postál, porozprávěl se šafářem a odešel.

Když toho dne Hrabec octl se na lůžku v novém svém bytě, k němuž náležely ještě dvě prázdné světnice, cítil tu sice jakousi opuštěnost, ale koneckonců bylo mu ještě příjemněji nežli minulého dne. Na večeri byl zase u vrchních a zase cítil štěstí svého úřadu. Mrzelo ho, že tak hloupě odpověděl Kobylákovi, i to, že nikdo z rodáků brumovských nepřišel a neřekl: „Čerte ďáble, přejeme ti štěstí.“ Byl přesvědčen, že to udělali ze zlosti. Usínal s myšlenkou, že na přízni vrchního všecko závisí. Nikdo by ho ze služby nemohl vykousat, jenom vrchní, kdyby o něm psal do Hodonína, že se k takovému úřadu nehodí. Když ho přepadl tajemný strach, že by přišel o službu, vystoupil mu až pot na čele. „Ale, dítě,“ pomyslně si, „kdo by se opovážil ceknouti proti hraběti z Czoboru, který tě dosadil?“

Událost tato stala se roku 1762, v poslední rok panování hraběte z Czoboru.

Nový kancelářský dovedl proti sobě popudit rychle obec brumovskou na život a na smrt. Byl-li dříve surový jako dráb, byl ptom mstivý jako úředník dvojnásob. Rozděloval je na nejtěžší robotu, přidával jim po půldni roboty v týdni nebo celý den roboty připisoval jim za půldne. A to všec-ko na pokyn pana vrchního. Svědomí Hrabcovo umlčova-lo se pýchou jeho, že mohl ukázat svým sourodákům, čím je. Byl přesvědčen, že ho proklínají, a proto chtěl zlomit jejich zlost, aby přišli prosit. Oni se však nepokořili, nýbrž říkali o Hrabcovi: „Udělal cigána králem, a on nejdřív svýho otca oběsil.“

Hrabě z Czoboru cítě, že se rozloučí brzo se svými krás-nými statky, poslední rok stával se zuřivějším než kdy před-tím. Doba žní a sklizně roku 1762 se končila šťastně, neboť se urodilo, ale hrabě nedbal toho. Bil úředníky, střílel po li-dech a vyváděl kousky, až vlasy vstávaly. V tom zubože-ném, šlapaném, ulekaném lidu vzpěnila se přece žluč. Čer-vené záře na nočním nebi zvěstovávaly po panství, že zas některý panský dvůr neb aspoň stoh hoří. Kdo zapálil? Sed-láci byli souženi, ale nepřiznali se. Vypálili dvůr žižkovský, spálili čejčský i se sýpkami. Ano, sedláci z Mutěnic tajně v noci obklíčili panské sídlo, kdež hrabě přenocoval, a za-pálivše střechu, chtěli ukrutníka zabít. Ale hrabě unikl je-jich rukám do polí a na věčnou výstrahu ztrestal dva vzbou-řence způsobem strašným. Dal je hoditi do hašeného vápna a přivázati je ke kamenům, aby se hnouti nemohli, až v pe-kelných mukách vypustili duše.

Konečně se však naplnilo proroctví mnohých: Pán Bůh nemohl se už na tu bídu dívat.

Panství hodonské dostalo nového pána. Dobře měli ti, kteří pozorovali, že si drábové i kancelářští úředníci po del-ší čas něco tajemně šeptávali. Hned za svítání v neděli po

Všech svatých přiběhl dráb z Kobylího do Brumovic. Nato, když lidé vstávali, bubnoval brumovský posel a oznamoval slavnostním hlasem Brumovským novinu, že je koupil císař pán a že urozený pan hrabě Czobor přestal býti jejich vrchností. Všichni poddaní byli voláni, aby přišli do Kobylího, kdež jim po hrubé mši na úřadě všechno bude oznámeno.

Josef, hrabě z Czoboru, opravdu dohospodařil. Vévodkyně savojská, rodilá kněžna z Lichtenštejnu, teta jeho, pohnula před časem marnotratníka k tomu, aby jí svěřil dohled na panství a správu statků, ale brzo správu tu úředně složila, totiž roku 1755, neboť poznala marnost svého namáhání. Hrabě z Czoboru 13. prosince téhož roku odevzdal vrchní správu svých moravských a uherských statků hraběti Kryštofu Cavrianimu, ale ani ten nic nespravil. Nakládal na vůz po klásku, kdežto Czobor po snopech shazoval; tak vůz zůstal opět prázdný. Hrabě z Czoboru chytl se také spekulace, přikoupil si roku 1760 ještě sousední strážnické panství, které hrabě Magni zadlužil a zemřev zanechal nezletilé siroty; země prodala to panství k Hodonínu za 740 410 zlatých rýnských. Hrabě Czobor i jeho správce Cavriani chtěli klín vyraziti klínem, ale rozbili oba. Již za rok Cavriani musil zemskému úřadu ohlásiti krídu a úřad nyní prodal obě panství – Hodonín i Pavlovice – císaři Františkovi, choti císařovny Marie Terezie. To se stalo na podzim roku 1762. Stála obě přes milion. Císař pán držel již tehdy Holíč a Šaštín v Uhrách od roku 1749, a tak veliký kus země spojen v jedno mohutné panství. Hraběti z Czoboru zůstala Strážnice a ještě kdesi malý krajíc chleba.

Do Kobylího svolán byl tehdy poddaný lid – tu neděli po Všech svatých roku 1762 – ze všech blízkých a k panství příslušných dědin. Jiní zase svoláni byli do Pavlovic a do Hodonína. Všichni vyslechli tu zprávu radostně, rozveselili se, vypili, kde co bylo, a vraceli se s výskáním do-

mů. Pravilo se v ohlášení, že dosavadní pořádky zůstanou při starém a všichni že mají dále starých úřadů panských poslušni býti, ale neděle ona přece stala se svátkem.

Když zástup brumovských poddaných podvečer vrátil se domů, rozbil trdlici panskou, do které poddaní za trest bývali svíráni, strhl na dveřích kostelních vyhlášku, kterou se zapovídalo vkročiti do panských lesů, a dráb v Brumovicích bydlící neopovážil se vystrčiti hlavu, boje se větších výtržností.

Radoval se kdekterý člověk na panství hodonském, že je Bůh osvobodil z toho otroctví a zbavil je toho strašného tyрана.

Byl také svrchovaný čas, nemělo-li krásné to panství do kořene zpustnouti podruhé, jako zpustlo za předešlých válek.

Vítěz bělohorský mohl se ovšem zamyslit nad osudem českých zemí vůbec, a bylo nad čím se zamyslit právě v našem kraji tomu, kdo znal dějiny jeho. Šlechta sice panovala nad lidem už před Bílou horou, už na konci XV. století za slabých dvou Poláků na českém trůně, ale byla-li země ujařmena v dědičné poddanství šlechty, poddanství to bylo přece z největší části násilím. Šlechta sama odpykala za násilí popravou na Staroměstském náměstí, neboť císař Ferdinand II. zvítězil nad ní jen proto, že lid ji opustil a vydal na smrt. Povstání proti císaři bylo dílo stavovské, nebylo bojem ani za národ, ani za náboženství. A když i lítostivě přiznáme, že páni a rytíři čeští roku 1618 bojovali za svobody zemské, že tedy vedli ústavní boje proti úkladům a násilnostem panujícího rodu, nepřiznáme, že lid český byl by měl z vítězství jejich dost malý zisk.

Ale po bitvě bělohorské z násilí stalo se právo a zákon. Vítěz bělohorský vydal poraženou zemi v plen šlechty ci-

zokrajné a vojenským dobrodruhům a postavil ji pod poručení církve římské, vedené jezovity. Nová ústava pokorčené země – Obnovené zřízení zemské – zavedla v českých zemích jenom dva druhy lidí – pány a nevolníky. Nevolnictví sedláků stalo se zákonem zemským. Ferdinand popustil uzdu kvůli vrchnostenské, ale jak zvučle rostla, viděti bylo z toho, že panstvo žádalo už na jeho nástupci, císaři Ferdinandu III., aby se vzdal i práva audienčního, aby nepřijímal prosebníků, kteří přicházeli k trůnu žalovat na nesnesitelná břemena nevolnická. Již císař Leopold I. byl nucen ujímat se sedláků v našich zemích, neboť vyskytlo se i takové panstvo, že dávalo stříhat vlasy žen selských a prodávalo je pro svůj důchod.

Když nastoupila na trůn císařovna Marie Terezie, bylo již všeobecně patrno, že Obnovené zřízení a mír vestfálský byly neštěstím říše, trůnu, zemí i poddaných. Strašné dějiny nevolnictví jsou strašnými dějinami české šlechty. Pannovníci byli první, kteří poznali, kde vězí vina obecné bídy. Císařovna Marie Terezie odhodlala se být prostřednicí mezi vrchnostmi a poddanými. Co se v českých zemích vyvinulo, už nebylo jen dědičné poddanství, jaké zákon uznával, jehož povinnosti a závazky vězely na půdě, – už venkovský lid stal se tělesně nesvobodným. Když se lidé selští množili, vrchnost viděla v nich jenom přírůstek a nové příslušenství svého hospodářství, jako telat nebo slepic, s nimiž mohla nakládati po libosti. A došlo i k tomu, když nějaká vrchnost na svém statku měla nedostatek pacholků, že jiné vzdálené dala za pacholka dvě děvečky a snad i několik zlatých přidala, a ti vyměnění nevolníci musili opustit rodiče, bratry a sestry a sloužit novému pánu bez reptání a odvolání. Třeba takovému zběsilci, jako byl Czobor, spíše divoch kočovného plemene nežli šlechtic. A on od roku 1749 sousžil tento kraj!

Postůj, poutníče, jdeš-li tímto krajem, postůj tam na vr-

chu Stráží nad Kobylím, rozhlédni se kolem a zaplač nad tímto krajem. Jaká to ubohá spoušť! Tady stály kvetoucí někdy osady, obývané lidem zdravým a silným; tady se černala dobře zoraná pole a kvetly tučné louky; tu rozléhal se veselý hlas a zpěv pastevců při hojných stádech koní, krav i ovcí. A hle, jak osady prořídly, komíny zmizely, pole zarostla úhorem, po lukách rozlily se rybníky a vychrtlé stádo dobytka krčí se ve stínu vrboví!

Tam mezi Brumovicemi a Krumvířem zpustla vesnice Divice a zanikla beze stopy, vesnice Harasice leží v popelu ještě a v rumech. Něco polí obděláno po obou, vrchy proměnily se v lada a dva rybníky panské, Haraský a Odměrák, zabírají víc a víc luk a živí panské ryby. Směrem k východu od nich nad potokem Ždánským Kloboučky, osada pustá; role od ní něco Krumvířští a něco Brumovští obsívají a 36 louček naměřeno ke čtvrtlánům kobylským; v dolině na potoku Ždánském za Kloboučky je pustý Šenstráz. A hle, tam Čejč, pusté městečko, po němž viditelný je pouze dvůr panský. A kdyby bylo možno dohlédnouti dál, tedy za Morkůvky zmizela pod zemí vesnice Topolany a vyrůstá nad ní háj, za Hovorany zmizela vesnice Mokroňovice, sotva bys našel místo, kde stála. Mezi Rakvicemi a Pavlovicemi zpustla a zanikla ves Trkmanice, u Dubňan ves Jaroňovice, mezi Mutěnicemi a Bojanovicemi veliká ves Kapanice vzala za své a jiná ves, Vsisko, docela již zarostla lesem.

Postůj, poutníče, ještě chvíli a pohleď třeba z dálky na vesnice zbylé. Jak jsou chatrné, smutné, zanedbané, kořist větrů a bídy duševní i hmotné! Když se začala neblahá válka třicetiletá, Kobylí mělo 109 domů a 710 obyvatelů – tohoto roku 1762 má domů obydlených 29 lidí v nich 190; Brumovice měly tehdy domů 51 a obyvatelů 330, tohoto roku mají 26 domů jen a lidí 170. V Krumvíři sklesl počet domů z 41 na 10 a lidu ze 270 na 60. Jak vypadají Bořetice

a Pavlovice! V Bořeticích bývalo osadníků 350 v 59 domech, nyní lidu pouze 100 v domech 29; Pavlovice roku 1620 byly větší než Hodonín, domů měly 166 a obyvatelstva 1100 osob, kdežto dnes – 33 komínů tam ční a lidu pod nimi bydlí ne víc než 220. Vrbice scvrkla se na polovic, Němčičky ze 600 lidu mají 290. Co je z Čejkovic? Měly před válkami 470 obyvatel a domů 73, dnes 260 v 39 nuzných chatrčích. A protože není robotních sil, které by panská i svá pole dovedly obdělati, z kraje tohoto tvoří se krajina rybníkovitá. Staré rybníky rozvodněny a nové vrchnost zakládá. Rozšířily se veliké rybníky Nesyt u Hodonína, Písečný u Lužic, jezero u Kobylí, Zbrod u Mutěnic, oba Jaroňovské, Kapanský u Čejkovic, Haraský u Brumovic – a nové lesknou se, pod Brumovicemi Odměrák, Horní rybník u Pavlovic, Trkmanský za Pavlovicemi, k Hornímu rybníku připojilo se jezírko Němčické a Bořetské, u Rakvic je nové jezírko panské, v gruntech šakvických tři rybníky panské. Krumvír má tři panské rybníky a pode dvorem čejčským vlní se pověstný Bezedník, v němž ryby leknou a k žádnému užitku není, přece však se zachovává. Hle, kraj zpola liduprázdný!

A všichni ti, kteří zmizeli, položili život za vlast a její dobro. Mnozí zahynuli ve válce třicetileté jako oběť svého náboženského přesvědčení. Byli husity, luterány a někteří z nich i čeští bratři. Bratři čeští měli v Kobylím sbor, do něhož scházeli se i zbožní sousedé z okolních vesnic; jiný sbor měli v Krumvíři, v Mutěnicích a Dambořicích. Když císařská vojska v těchto cípech řádila pod vůdcem Dampierrem roku 1619, vypalovala vsi evangelické, plenila domy, zabíjela muže a prznila dívky a mladé ženy. Vojsko uherské potom nešetřilo nikoho, ani katolíků. V Kobylím byl i sbor novokřtěnců, také v Dambořicích, Šakvicích, v Podivíně, a vesnice Divice byla v rukou těch „taufků“ celá. Ti první vyhnáni byli ze země po bitvě bělohorské, osad-

níci původu německého, lidé pilní, pracovití, šetrní a dovední. Žili tak, že všechny věci byly všem společné, vyráběli porcelán a majoliku (toufar), opatrovali znamenitě vína a výtečně provozovali všechna řemesla. Lidé pokojní a střídmí a bohatí. Jen přezdívkou „habáni“ po nich zůstala v kraji. Dne 8. září 1622 císař vypověděl je ze svých zemí; někteří odešli na Slovensko, jiní až do Sedmihrad. Potom vypovědění všichni evangelíci, pokud nezahynuli, a vyhlidnění kraje dovršeno vpády tatarskými a kuruckými, neboť odkudkoli z Uher, z Polska a Rakous pohnulo se vojsko, chodilo tímto cípem jako po mostě. Sta a sta lidí Tataři a Maďaři odvěkli do zajetí a nikdy jich nevrátili. Poslední vpády za povstání Rákócziho II. proti císaři staly se do krajiny naší roku 1706 a 1707, jeho kurucové poplenili všechny vesnice od uherských hranic až po Kyjov a Hustopeč s ukrutností a nelidskostí hodnou jen divokých hord. Některé tajné evangelíky vypátrali ještě za panování císaře Karla IV. a dcery jeho Marie Terezie otcové jezovité čejkovští a diváčtí a vyštvali je do Pruska. Musili utéci ubozí ti lidé, jestliže nechtěli ztratiti hlavu a hrdlo. A neblahé vrchnosti, jako Czobor, dokonávaly dílo zkázy.

Těm, kteří zbyli, osud připravil život nevolnický, bídný a nevlídný. Lidé utíkali ze statků někde a raději se dávali mezi loupežníky, cigány a podloudučníky tabáku a soli. Zaplať, vítězi bělohorský, máš-li slzy, zaplať i ty, nevolný člověče slovácký!

ZA NOVÉ VRCHNOSTI

Tak tedy panství hodonské mělo novou vrchnost. Poddaní byli povýšeni z hraběcích na císařské, a když se s Klobouckými potkali o trzích na víně, nemálo si na tom zakládali. Panství hodonské koupil císař František I. Lotrinský, manžel Marie Terezie. On neměl účastenství ve vládě v zemích rakouských, dědičkou trůnu českého, uherského a zemí rakouských byla Marie Terezie a ona také skutečně panovala; František nosil jen korunu římského císařství a neměl co dělat. Byl však muž neobyčejně pohyblivý, živý, důmyslný a spekuláčnický. Nemaje tedy starostí o trůn, chápal se všelikých jiných zaměstnání. Stal se bankéřem, obchodníkem s obilím, spekuloval s pozemky a byl největším evropským dodavatelem pro vojsko. Zejména v Uhrách a v Čechách nakoupil mnoho statků, zakládal na nich továrny a zveleboval je; např. v Holíči, v Pardubicích, v Poděbradech, v Březnici; tyto statky už roku 1754 vynášely mu na 126 000 zlatých rýnských. Peníze ty císař František zase rozpůjčoval na směnky a na zástavní listy, neboť i v Německu a v Itálii měl banky pod cizím jménem vedené. V Sasku byl nájemníkem daní státních a za války sedmileté byl dodavatelem vojenských potřeb pro obě armády, pro rakouskou i pruskou; všecko dodával: koně, zbraně, uniformy, a čeho bylo třeba.

Nedržel dlouho panství hodonského, neboť zemřel v srpnu roku 1765. Jeho dědicem byl nejstarší syn císař Josef II.

V tu chvíli, když František I. umřel, rakouský stát sám byl mu dlužen 22 000 000 zl. rýnských. Josef II. zdědil tyto úpisy a první jeho skutek byl, že všechny ty úpisy na 22 milionů hodil do ohně a zbavil tím stát dluhů velmi těžkých.

Vrchnosti samy sebe nazývaly otci svých poddaných a poddané svými dětmi, ale byli to nelidští otcové a ubohé děti. Za panování císařovny Marie Terezie ulevovalo těm ubohým dětem. Sedlák opravdu však ještě zůstal božím stvořením a nic víc. Majitelem půdy nebyl, vystěhovati se nesměl, syna oženiti neb dcery vdáti nesměl, dokud vrchnost nesvolila, syna na řemeslo dáti nesměl, což teprve na studie – a kde by byl vzal náklad? Vždyť někdy od pondělka do soboty nepustili ho z panské práce. „Sedláče, můj jsi, můj,“ říkala vrchnost, „a kdyby dub vyrostl na tvých zádech, i ten je můj.“

V ty časy veliké naděje lid selský začal skládati na syna císařovny, na prince Josefa, jehož matka hned v září roku 1765 učinila spoluvladařem v říši své, když mu bylo dvacet čtyři let.

Bylo to na počátku podzimku léta 1769, když Martin Mikšán vrátil se z formanky brněnské a přinesl odtud novinu do Brumovic.

„Slyšeli ste už o tem, co udělal ten císařovnin chasník?“ letělo po dědině z prostředka k oběma koncům.

„A co?“

„No, že pomohl sedlákovi tam blízko u Brna orat, když viděl, že už nemože, a povídá temu sedlákovi: Chudý sedlák – chudá země, chudá země – chudý kníže.“

„Je-li možná?“

Mikšán všem to potvrdil a pokládal se za šťastného člověka, že takovou novinu do dědiny přinesl. Slyšel o tom v Brně, když stáli s vozy u magacínů. Ale nevěřil tomu. Pomyslí si: „A co ti to udělá, když na zpáteční cestě tam

zajedeš?“ Dojel tedy do Slavíkovíc, mluvil i s tím sedlákem, který se jmenuje Ondřej Trnka, a viděl ty brázdy, které princ vyoral.

„Aby mu Bůh dal štěstí a zdraví,“ říkali lidé a mnozí plakali radostí.

Čekali však, čekali dlouho, a nic se nezměnilo.

Nezměnilo se nic ani na panství hodonském. Uplynulo osmnáct let od roku 1762, co přišla nová vrchnost, a všechno skoro zůstávalo při starém. Úřady panské zůstaly v Kobylím a mezi úředníky panoval starý život, neboť vrchní, kancelářský, písaři, šafář, poklasný i drábové zůstali, jak byli předtím.

Také lid poddaný se nepolepšil ani nepohoršil.

Brumovice se sice trochu poopravily, neboť byla pokojnější léta; z pustých vesnic přibylo obci i nových polností. Jen jméno brumovských luk ukazovalo, kde stávaly Divice, a jen potoku, který od Morkůvek protékal pod Harasicemi, zůstávalo jméno Haraska a poslední chalupa z Harasic stála pod břehem při cestě do Klobouk. Kloboučky ztratily se beze jména. Na rumech jejich panští rybáři dělávali si oheň, když na podzim nastala chladna.

Nezměnilo se za osmnáct let ani nepřátelství mezi kancelářským Hrabcem a jeho rodištěm. V srdci Hrabcově kdysi začalo se kvasit, ale nevykvasilo se k lepšímu. Tenkrát, když začaly proskakovat pověsti, že majetník panství, pan hrabě z Czoboru, udělal krídu. Hrabec toho půl roku chodil jako bez ducha. Byl přepadlý, hubeněl a stranil se lidí. Všichni pozorovali, že se s ním cosi děje. Hned ho popadla zuřivost a nakládal s lidmi, kteří mu přišli do kanceláře, jako zběsilý; hned však měnil se tak, že chodil jako beránek a mluvil s nimi, jak by zlata ukrájoval. Ani vrchní a vrchnová nemohli pochopit, co se s Hrabcem děje. Nikdo netušil, že je to strach o chléb. Hrabec byl si vědom toho, že úřad mu spadl jako hruška do klobouka, že si

ho nevysloužil, a proto nedůvěřoval, že při změně nové vrchnosti zůstane kancelářským. „Lehce nabyl, lehce pozbyl,“ hučivalo mu v uších. V té bázni hleděl přísností získat si ještě větší přízeň vrchního a tím doporučení u nové vrchnosti. Ale jindy zdávalo se mu zase, že by mu mohla pomoci i přízeň a oblíbenost u poddaných. A tak se potácel z jedné krajnosti ke druhé.

Mlýnský kámen spadl mu ze srdce, když přišel od nové vrchnosti dekret. Potvrzení své začal přičítati lásce vrchního, ačkoli vrchní o svou kůži zažil o málo méně strachu co Hrabec. Ale Hrabec žil v tom domnění a pokládal za svou povinnost odvděčovat se. Proto stal se slepým nástrojem vrchního na újmu lidu poddaného.

Strach o místo zanechal potom v povaze Hrabcově památku. Probudil se v něm neznámý dotud rys jeho povahy – hrabivost. Tehdy mu napadlo: „Kdybys přišel z chleba, bude z tebe žebrák.“ Této myšlenky již nemohl strásti se sebe. Začal ždímati do své kapsy, kde mohl, pečoval o tajný zisk, a to tím spíše, když zpozoroval, jak vrchní je dost už zazobaný.

V zevnějšku Hrabcově za těch osmnáct let stala se změna. Udělal se z něho statný muž, mohlo se říci švihák, ačkoli byl už čtyřicátník. Začal se nosit jako většina „pánů Franců“ – jak lid venkovský panským úředníkům přezdíval. Dobře mu svědčil třírohý sváteční klobouk, bílé punčochy a lehká španělka se stříbrným kovááním, kterou rád ve vzduchu hvízdal. Ba, co nového – i na jméně Hrabcově znáti bylo novou módu. Z kanceláře panské ve Vídni, odkud dopisy přicházely jen německé, některých přípisech úředních pan kancelářský nazýván byl – snad omylem – Mathias Harabes.

Paní vrchňové se to velice zalíbilo. „Schön, schön,“ povídala. Od té doby vedle: „Matýsku, jdou,“ začala říkati také: „Koukaj, Harabes,“ jak ji napadlo. Písaři, slyšíce svou

nejvyšší instanci, oblíbili si také tak říkati a psáti, až se stalo, že i Hrabec někdy se podpisoval: Mathias Harabes.

Poddaní čekali, čekali dlouho na lepší časy, zatím mnohým se konečně i přitížilo.

Za nové vrchnosti nastalo hned v prvních letech nové rozměrování rolí, a to na ten způsob, že se láníkům něco rolí odňalo a pololáníkům i čtvrtláníkům něco přidalo, ale tak, že platy milostivé vrchnosti se tím zvýšily.

V Brumovicích k rozměrování přihlížel Hrabec, a jemu se přičítala vina o tento nový přívažek. Na sloupě v obecním hostinci přibit byl od roku 1770 nový robotní pořádek, podepsaný vrchním a kancelářským M. Harabesem, v němž stálo:

Nejprve od nového léta do svatého Jána sedlák jest povinen páru koními tři dni robotovati, jestli by pak v nedostatku koní jeté roboty odbýti nemohl, tehdy na pěší robotu povinen bude 4 dny posílati dotud, pokud by jeté roboty odbývati nemohl. Od svatého Jána do sv. Václava 3 dni s potahem a 3 dni pěšky, však ale v čas žniva, sena vození a jiných pilných časech musí po sv. Jáně s potahem jeden každý sedlák celý týden robotu odbývati.

Čtvrtníci ale od nového léta do sv. Jána 3 dni pěšky odbejvati, od svatého Jána do sv. Václava celej tejden pěšky, i také v čas žniva, sena vození, každého setí, vína vození na jetou robotu vypraviti.

Více jeden každý sedlák i také čtvrtník stříhání ovec o sv. Jiří, o sv. Václavě, na každý hon, rybníkův lovení, vinobraní jsou, mimo a krom roboty, povinni taková díla vykonávati.

Na žatí pšenice jeden každý sedlák jest povinen každého týhodne jeden den po dvou osobách na robotu vypraviti, ostatní dni po jedné osobě, až do vyjití týhodne.

Sedláci a čtvrtníci jsou povinni jeden každý ročně 4 lokte příže napřásti, který by ale nenapřadl, tehdy místo příže a mimo roboty pošle do vinohradů v jeden den kopati.

Podsedníci jsou povinni od svatého Jána do sv. Václava týhodne 4 dny a od sv. Václava do sv. Jána 2 dni robotovati. Item jeden každý má ročně 4 lokte příze napřásti. Na hon, rybníkův lovení, vinobraní jsou, mimo a krom roboty, povinni posílati.

Přitom se poznamenává, že všichni sousedi brumovští z gruntovních rol povinni jsou desátý mandel milostivé vrchnosti svými koni odvézti. Kromě těch sedlákův, kteří jsou pod kněžským desátkem, ostatní všichni dávají milostivé vrchnosti desátý mandel. Také z Harasic, Divic a Klobouček, jakožto z pustých rol osmý mandel milostivé vrchnosti každý svým potahem, krom roboty, odvézti má.

Takové vyhlášky nevisely jen v Brumovicích, nýbrž na všech dědinách hodonského panství. Roboty v nich obsažené znamenaly úlevu proti otroctví z doby czoborské; jestliže však Brumovští a jiní přece reptali, dělo se to proto, že očekávali úlevy větší. Roznášelof se plno zpráv, že císařovna se velice stará, aby všechny vrchnostil ulevily svým poddaným, a že na císařských panstvích stane se počátek.

Však ani z těch malých úlev po chvíli nezbylo poddaným nic. O to se postarali páni úředníci svými praktikami. Když po dlouhých válkách za Marie Terezie nastal trochu klid, panovnice opravdu obrátila přední zřetel k poddanému lidu. Nejdříve upravila krajské úřady tak, že je odňala šlechtě a svěřila svým úředníkům zeměpanským, krajským hejtmanům, lidem zkoušeným v právech, nezávislým, kteří přestávali víc a víc hájit jen zájmů vrchností. Hejtmané krajští měli uloženo bránit lid před útiskem vrchností, před přetěžováním robotami, kancelářskými poplatky, poctami a jinými břemeny nesvědomitými. Spory mezi vrchnostmi a poddanými náležely před soud krajských hejtmanů. Vrch-

nosti se bouřily proti novotě a mařily zákony císařovny, ale ona jmenovala roku 1776 dva generály za komisaře – hraběte Wallisa do Čech a d'Altona na Moravu –, aby dělali pořádek v zemi. Stalo se to hlavně proto, že roku 1775 vypuklo v Čechách nebezpečné povstání sedláků, které jen s nouzí od vojska mohlo být potlačeno. Toto povstání české a hlad v zemi urychlily také vydání robotního patentu císařovna, který nařizoval vrchnostem zakládat urbáře, v nichž měly být zaznamenány a sepsány povinnosti a břemena poddaných, které byly zavedeny patentem roku 1738, a ničím víc neměl býti lid selský obtěžován. Tyto seznamy měly býti pravidlem a zákonem a úřady císařské dohlížely, aby nebyly překročovány. Pozdvižení českých sedláků konečně ukázalo, že zapáleno bylo nejen pro robotu, nýbrž i pro víru, a nejen pro svobodu tělesnou, nýbrž i pro svobodu přesvědčení náboženského.

Na panství hodonském nebylo té krutosti a toho rasování od příchodu nové vrchnosti jako za dřívějších časů nebo jako na jiných panstvích. Byly vrchnosti, které dávaly ženy, dcery a děvečky poddaných svých stříhat a prodávaly vlasy jejich parukářům, aby získaly peníze; byly vrchnosti, která svým poddaným prodávaly za veliké ceny všechno, čeho poddaní v běžném životě potřebovali (mouku i sůl) a zase od poddaných kupovaly výrobky domácí za cenu, kterou si samy stanovily; byly vrchnosti, které předpisovaly poddaným lidem, kolik piva, vína a kořalky musejí odebrat z panských šenků na křtiny, na svatby, na posvícení; byly vrchnosti, které vysokými pokutami stíhaly každého poddaného, o němž zvěděly, že utratil nějaké peníze na panství cizím, když například šel přes pole za kmotra nebo za svědka na svatbu. Takových případů nebylo u nás, a přece vrchní kobylský i jeho pravá ruka Hrabec dřeli bez nože.

V sobotu dopoledne bývalo řízení v kanceláři kobylském, a taková sobota bývala nejednou soudním dnem.

Přicházeli sedláci se svými žádostmi, a to znamenalo, že přinášejí peníze. Tu přicházel kobylský půlláník Hanáček a předkládal svůj kšaft, protože poslední vůle nebyla platná, jestliže na ní nebyl podepsán vrchnostenský úřad, to jest pan vrchní. A za to bral poplatek. Tu přicházel brumovský Vávra Formánek se synem, jehož mínil oženit se selskou dcerkou Ledahudcovou z Brumovic, a prosil vrchnost o povolení. Vrchní ovšem povoloval, ale brával vysokou taxu, vyšší, než bylo předepsáno, a brával po straně úplatek za rychlé vyřízení ap. Při povolování sňatků lidí chudších, zvláště těch, kteří nebyli v žádné obci usedlíky, vrchní měl zvláštní vyděračský fortel. Dal sice povolení ke sňatku a přijal jménem vrchnosti i taxu, která se odváděla do panské pokladny. Ale hned po svatbě přidělil mladého ženáče do dvora pavlovského za drába a ženičku jeho nechal v kobylském dvoře sloužit, že je jí tam pilná potřeba. Rozumí se, že nešťastní lidé žebrouli a upláceli po straně vzácného pána ze svých skrovných úspor, aby je buď oba dal do Pavlovic, neb oba ponechal v Kobylím. Horší byla druhá část řízení. Polesní, hajní, baštýři a hotaři přiváděli a ohlašovali provinilce, které za týden přistihli při škodách nebo na krádeži, kteří na robotě odmlouvali, kteří v šenku v noci se ožirali a rozpustilé výtržnosti způsobili; přicházeli čeledínové zaháleční, děvky sprosté a hubaté, ovšem často i bezúhonní lidé selští i hoferští bez rozdílu, na které si náhodou písař nebo šafář panský zasedli. Vrchní se spoluúředníky svými rozdával tresty vlevo vpravo a tresty ty okamžitě bývaly vykonávány karabáčem. Od karabáče nebylo odvolání.

Hrabec otevřel si jiný pramen příjmů než vrchní. Brumovští sedláci musili jezdit daleko na robotu. Z pozemků pusté vsi Klobouček, pokud nebyly dány sedlákům pod plat a pod desátek, zůstala veliká „Paní lúka“ (Páně louka), která se sekala k panské ruce, a za poslední selskou loukou (36 louček bylo naměřeno ke čtvrtlánům kobylským) byl Hrud,

jejž Brumovští povinni byli orávat. A nejen to, musili obdělávat svými potahy i panské pozemky v okolí Čejče. Dlouhými cestami ráno na vykázaná místa a večer cestami domů ztrácelo se mnoho času. V hlavě Hrabcově uzrál vychytralý plán. Jedné soboty dal svolat všechny sedláky brumovské na kancelář do Kobylího a vyložil jim, že takhle dál býti nemůže a že císařská vrchnost poručila robotovati na vzdálených místech podle hodin; že tedy nebude se jim od příštího sv. Jana Křtitele do sv. Václava čítati robota na tři dni v týdni s párem koní, nýbrž na 36 hodin v týdni. Prý pacholci jezdí na robotu lenivě jak se smůlou, a ještě k tomu za poledne mnoho času prozahálejí krmením dobytka.

„A tak bude nový pořádek,“ povídal Hrabec.

Sedláci postoupili k sobě těsněji do kouta na poradu a bylo zřejmo, že reptají.

„Co je?“ zakřikl špičatě Hrabec.

Sedláci stáli v koutě kanceláře, přidusili hlas a jen prudkými posunky odmítali nové nadělení. Potom předstoupil čtvrtník Pavel Peřina před Hrabce, a že nemohlo-li by ostat při starém?

„Nemože,“ pravil Hrabec, „a pasta,“ dodal panský. „Takové je poručení nejmilostivější vrchnosti císaře pána.“

„Ale snáď by vzácný pán vrchní a pán Hrabec mohli vyložit císaři pánu, že sú Brumovští robotama svázaní tak dosť a že totok nové počítání je těžké...“

„Já, já,“ vyhrkl Hrabec, „já se mám za Brumovské přimlúvat? Já? Nevěděl bych, co ste mně dobrého kdy udělali... Pasta a punktum,“ dodal po panskú zase a skončil řeč.

„Ej, ej!“ ozval se zlostně Jan Chudý, jediný tehdy láník mezi brumovskými sedláky.

„Kemu to není recht, s tým budeme vědět, jak zatočit!“ vzkřikl Hrabec a pozdvihl ke stropu svou hůl se stříbrným kováním.

„Ej, ty kútkavče jeden!“ ozvalo se pohrdlivě z úst Chu-

dého, jenž se nedovedl opanovat při hrozbách Hrabcových. „Co za kútkač to bylo a včil jak se to naparuje!“

Hořce skončil tento odpor láníka Chudého, nejbohatšího sedláka brumovského. Drábové zadrželi ho ve dvoře, vrchní přečetl mu z artikulů, které při obnovování úřadů každoročně se v obecní hromadě čítávaly, že neuctivé a vzdorovité řeči vedl proti úředníku panskému, a odsoudil jej s líbezným úsměvem šest hodin na osla.

Příští pondělí vykonán ortel. Aby snad ani rychtář brumovský, ani dráb neměli ohledů k zámožnějšímu a váženému sedláku, poslán rychtář a dráb kobylský do Brumovic, aby trest provedli. Před obecní hospodou v dědině stály ustavičně dva podivné nástroje. Jeden z nich slul trdlíce; její nohy byly zakopány hluboko v zemi a spodní část byla nehybná. Hořejší část se vyzdvihovala, a když se vyzdvihla, bylo v ní vidět větší díru pro krk a dvě menší díry pro ruce. Druhý přístroj měl podobu dřevěného, nemotorně vyřezávaného osla na vysokých nohou; hřbet oslí byl sřezán tak na ostro, jak to jen dřevo sneslo.

Obě tato mučidla uvedena o jmenovaném pondělí v činnost. Jedna z děveček služebných přistižena byla rychtářem po klekání čili „po zvonění na pokoj“ – na záletech s čeledínem a odsouzena při sobotním řízení do trdlíce na půl dne jakožto osoba necudná. Ubohému děvčeti dráb a rychtář pomohli prostrčit hlavu a ruce vyřezanými děrami a potom hořejší díl trdlíce přitiskli k dolejšímu a zamkli je na zámek. Děvče bědovalo a křičelo, potom jen těžce vzdychalo a zůstalo v trdlici půl dne zavřeno. Láníka Chudého přivedl dráb kobylský k oslu. Rychtář u něho čekal. Chudý šel dobrovolně, zamračeně hleděl do země a nikoho si nevšímal. Dráb přistavil žebřík k oslu a Chudý mlčky vystoupil po něm a usedl obkročmo na oslí hřbet. Ostří hřbetu zařezávalo se znenáhla do masa lidského. Komu byl prisouzen trest ještě těžší, tomu drábové přivazovali na každou nohu ještě těžký

kámen. Diváci starší, čeledínové a všeteční pohůnci, kteří zevlovali na děvče uzamčené v kládě, tiše se vzdálili. Chudý nebědoval, vůbec hlas nevyšel z jeho úst, jen žíly naběhly mu na čele a tetelily se. Ponuře hleděl před sebe a zpocen vyseděl si šest hodin na oslu.

Tak zlomen byl všeliký odpor brumovských sedláků proti nespravedlivému počítání robotních dnů na hodiny. Mnozí odtud robovali podle předpisu a mnozí si nadlehovali způsobem, o který vlastně Hrabcovi šlo. Po straně totiž strčili mu někteří nějaký zlatý na výkup z přespočetných hodin, někteří mu v noci dovezli po vědře starého vína. Láník Chudý nesklonil se a roboval podle předpisu se svou čeledí. Od té potupy však, co seděl na oslu, a ještě k tomu vedle nezachovalé děvčice, zamračil se v duši, s nikým nemluvil, nikam nevycházel mezi sousedy. A usychal vůčihledě jako churavý strom. Z počátku chodil aspoň někdy v neděli do kostela do Kobylího, hubený, kostnatý, žlutý, později zanevřel i na kostel a na kněze. Přestal se holit a vlasy sobě stříhat, nepřevlékal se do svátečních šatů, až vypadal pustě jako poustevník z lesů. Nemluvě obcházel svůj dům, na pole posílal jen ženu a čeleď, neboť dětí neměl. Vypadal strašlivě jako smrt, kde se objevil. Konečně ulehl. Zakázal ženě své volat kněze, když mu bylo zle, jen někdy hluboce vzdychal a zarytě snášel své bolesti vnitřní. Umřel jednou v noci, nezaopatřen svátostmi; ale kněz přes všechnu patrnou zatvrzelost Chudého neopovážil se pochovat ho na místě nesvěceném. Do roka umřel Chudý od osudného pondělka, a všichni cítili, že umřel na hanbu, kterou v sobě nosil. Jméno Hrabcovo vyslovováno s největším opovržením v rodišti jeho.

„Není lepší než udělat jako Lampart,“ říkali mnozí, zatínající zuby. To znamenalo dáti se mezi zbojníky, neboť o zmi-

zelém sousedu brumovském Lampartovi nemyslili jinak, nežli že utekl do hor ždánských neb uherských a že žije mezi zbojníky. Karel Tvrdoch, který za obec jezdíval na panskou formanku do Kyjova, pečetil, že ho poznal na silnici za Mistřínem. Jiní zase mínili, že se přidržuje té bandy, která přepadává panské povozy u Žarošic v lesích, kde říkají „Za Bílým vlkem“.

Lampart jim proto častěji připadal na mysl, že bylo stále slyšeti o zbojnických kouscích. Zvláště zbojnici z uherské strany byli odvážní. Zachytili panské vozy u samého Hodonína. Vozy ty jely z Vídně a na nich bylo složeno mnoho bohatství, které náleželo do zámku, aby císařská rodina měla všechno pohodlí, až by do Hodonína přijela. Potom bylo slyšeti, že zbojnici čtvrt roku ze svých skrýší nevycházeli na zboj, jen hodovali, pili a hýřili s milenkami v horách.

Zemská policie číhala na ně, ale vracela se do Brna s prázdným. Zato chytila neočekávaně jinou kořist.

Zvláštní příhoda potkala dva sousedy brumovské a v celé obci způsobila veliký ruch. Jednoho večera roku 1780 – bylo to v létě – sedláci tamější zabavovali se stejným způsobem jako za dvacet let. Přijela řada vozů z roboty, uličkami vraceli se pěší, nastal ruch a šum, červené šátky a bílé kosárky míhaly se po dědině v šeru. Vesnici naplnila vůně z kuchyň jako vůně čerstvě pečeného chleba. Zvonilo se klekání, lidé smekli a modlili se, dobytek byl poklizen, a poněvadž bylo před nedělí, život neutuchl hned zvečera. Chlapi postávali pohromadě, neboť měli namířeno do hospody, svobodní laškovali stranou.

Šla dívka, švarná a hodná, okolo jednoho chomáče mužských.

„A co dělají tatínek, Hevo?“ tázalo se jich několik rázem.

Dívka se trochu zarazila a tiše odpověděla:

„Sú kdesi v humně, poklúzají.“

„Ať idú mezi nás, řekni jim.“

„No šak.“

Chlapi na sebe mrkli. Oni věděli, že Heva zapírala a že soused Bula jistě není doma. Bula skoro každou sobotu v zimě v létě toulával se na noc, a byl tak v pověsti jako veliký pytlák. Když o tom před ním ukáplo slovo, zamžoural svými chytrými očima a nechal každého při tom. Po něm s flintou a se smečkami zacházeli mladí sousedé Bednářík a Dýščenský.

Chlapi sebou pohnuli k hospodě, po dědině ozval se dupot koní, jež chlapi vedli na noc na pašu, z kteréhosi domu vycházel pronikavý křik, jako by muž bil ženu. Znenáhla však utišoval se život v dědině a zalétal sem ruch a šum z jezera, z něhož vál chladivý větřík.

Soused František Bula opravdu nebyl doma. Byl se po klekání vytratil k lesu, opatrně stoupal po pěšinách a plížil se ostražitě podle houštin. U morkovských Přestavlků zahnul dolů, zašel daleko za Morkůvky a směřoval polními stezkami ke Kloboukám, postávaje ve stínu a pátravě ohlížeje se po cestách jedním svým okem a šeptaje modlitbu:

*Kdož ochrany Nejvyššího
v skrýši jeho užívá,
ten v stínu Všemohoucího
bezpečně odpočívá.*

*Neb andělům svým o tobě
Bůh ráčil přikázati,
že na všech tvých cestách
tebe vždy mají ostrážati.*

Nebyl to pytlák, toť jasná věc. Co by honil v těchto končinách a proč by obcházel Morkůvky až sem? František Bula myslel na duši, a nikoli na zvěř.

Byly doby, kdy celý tento moravský kraj oddal se učení

Mistra Jana Husi, spáleného na hranici kostnické. Stará víra katolická vzala za své. Když mstitel Mistra Jana, nepřemožitelný Žižka, táhl krajem našim do Uher, nenalézal v našem kraji odporu, jen přívržence. A po stu letech skoro každá vesnička v našem kraji, jmenovitě na hodonském panství páně z Lipého, mohla se vykázati podobnou listinou, jaká psána byla pro Kobylí, Brumovice a Krumvívř:

Já, Čeněk z Lipého a na Hodoníně, nejvyšší maršálek Království českého, známo činím tímto listem, že jsem poníženě žádán od poddaných mých v dědině řečené Kobylím, nad jezerem, též v Brumovicích a v Krumvívři bydlících, těch, kteříž jsou jednoty bratrské, abych jim tu milost učinil a obdarování na dům jejich bratrský, v kterém kněží a čeládka byt svůj mají, také i na sbor tu při něm k náboženství jich právě křesťanskému vystavený dal a jej osvobodil... (od poplatků atd.).

Datum na Hodoníně v sobotu den památky svaté panny Kateřiny r. 1581.

Když později velcí páni čeští pozdvihli se proti císaři a uvrhli v neštěstí všechen národ, i náš kraj zalíval se krví a nad dědinami zdvíhaly se rudé záplavy ohňů, které rozžíhaly surové roty, puštěné na lid. Po nezdařeném povstání zdejší šlechta vyhnána ze země, do Čejkovic a do Divák přišly stanice jezovistké, a tak naše dědinky se dvou stran byly jako svázány řetězem ohnivým a po dobrém i po zlém odvraceny od víry. Jezoviti ze svých sídel, Čejkovic a Divák, toulali se po krajině, trápili lidi a pálili knihy.

A přece jen skrývalo se na panství hodonském před očima jezovitů i před ramenem vrchn ostí světských mnoho „ukrytého semene“, jak poslední biskup jednoty bratrské, Jan Amos Komenský, nazýval roztroušené stádce bratří v Čechách i na Moravě. Skryli bibli bratrskou a knihy ná-

božné do země a kam mohli před očima slidičů a jen při ucpaných oknech v noci čítávali z nich rodinám svým.

Z takové rodiny pocházel Bula. Zachoval v srdci svém víru starých bratří a utvrzoval ji v mladých, často již kolísajících susedech, v Dýščenském a Bednáříkovi. Kromě nich bylo několik rodin nejistých, které nikdy k nové církvi horlivě nepřilnuly. Bula o nich věděl, ale nezval jich a nedával se jim poznati.

Za hraběte z Czoboru prozradili se staří kacíři v Morkůvkách, Brumovicích, v Kobylím, Mutěnicích... Pronásledování nastalo jim po nezdařeném útoku Mutěnských. Tehdy nepatrný zbytek kacířů mutěnských a kobylyských vzal navždy za své. Zhynuli, „když na Pána a jeho svatě evandélium přišla vichřice“ podle prococtví Komenského.

Zato zbylé rodiny v Brumovicích a Morkůvkách i za nového panství císařské rodiny tím byly ostražitější. Útočištěm kacířů z panství hodonského byly Klobouky, ležící mimo panství. Po cestách tajných, polem a pod všelikými záminkami putovali tito kacíři z Brumovic, Morkůvek, z Krumvíře i odjinud do postranní uličky kloboucké, kdež v domě Pilátově jako duchové se shromažďovali na modlitbách.

František Bula mnoho let již plížíval se do Klobouk touto cestou, nejčastěji sobotami, kdy se scházeli všichni bratří přespolní. Nikdy nechodili Brumovští jednou cestou a nikdy nechodili všichni tři najednou do shromáždění, nýbrž jeden podle pořádku zůstával na stráži v obci. Bednářík chodíval do Klobouk pravidelnou cestou k větráku, Dýščenský pod Úlehle polní stezkou, načež u hraniček vklouzl na morkovskou cestu, kdežto Bula přicházíval mezi vinohrady jako z Polehradic.

Nehněval se Bula na to, že jeho i přátele pokládali druzí sedláci, kteří přece vyzozorovali jakési tajné spády jejich, za odvážné pytláky, naopak posilňoval je v té víře tím, že občas ukazoval jim oka, někdy také pušku. Kdysi v noč-

ní tmě vrazil v lese na suchou větev a ztratil oko. Sedláci povídali si: „Dobře mu tak, co se tárá po lesách noční dobů? Jestlipak to zaječisko stojí za to?“

Když se octl Bula v úvoze již nad Klobouky, zdálo se mu, že slyšel zahvízdnutí. Rychle uhnul s chodníka a skrčil se ve vinohradě za vysokou hlavu révy. Příkrčen ani nedýchal. Napínal zrak i sluch, zdálo se mu, že srdce příliš mu bije a že z chodníka je sem vidět. Po čtyřech smekl se opatrně kousek dále. Ve chvílce ozvalo se opět znatelné hvízdnutí zvláštního způsobu. To je znamení, poznával Bula, ale nemohl porozumět, co se děje, zdali další cesta není bezpečna či je stopován. Hvízdnutí vycházelo již u samých vinohradů. Bula pořád ještě se nehýbaje, poznal již, že je to Bednářík, který toho dne také šel do Klobouk a dával znamení, hvízdaje nápěv známých prvních čtyř slov tábořské písně „Ktož jsou boží bojovníci“. I ozval se podobným zahvízdnutím, načež přišlo jiné hvízdnutí, které znamenalo: „Neboj se a pojď.“

„Co je?“ zašeptal Bula, vycházeje z úkrytu a opatrně zdvíhaje nohy, aby nezakopl do hlav.

„Přišla výstraha, abychme shromáždění dnes nechali. Běžím z Klobúk.“

„Od keho?“

„Když se Pilát večír vrátil z pole, našel ve světnici kus uhlažené kůry, kterou k němu nekdo hodil oknem. A na ní napsáno: ‚Byďte dnes doma, hledají Ječmínka*‘. Proto nás Pilát povracel domů. A kdo myslíš dal to znamení?“

„Nevím.“

„Lampart nejspíš, jak Pilát myslí, lebo zná jeho způsobu. Šel jsem teda túto cestú, abych tě vrátil.“

* Starodávny zvyk hledati tajemného krále Ječmínka zahynul dávno a také slavnosti zahynuly. Ale zvyk ten stal se pomůckou zemské policie, která znenadání vpadla do některého kraje, prohledala cesty, skrýše a vesnice, kdyby se tam snad skrývaly podezřelé osoby, šephouni a zbojníci.

Byla tichá, vlažná, občerstvující noc. Noční poutníci opatrně vraceli se jednou cestou k Brumovicím. Nemluvíli spolu, nýbrž oddávali se svým myšlenkám a tiše se modlili. Po chvíli přijal je chladný les morkovský pod svou střechu, lesní králík zadupal, zaplašen jsa nočními poutníky, polekal i nějaké ptáče, jež píplo a zaletujíc od cesty vráželo do větví...

V Brumovicích zatím bylo veliké pozdvižení. Zrovna v tu dobu asi, co se Bula s Bednáříkem sešli u vinohradů a vraceli se domů, četa žandárů vrazila do dědiny. Rozestavili se u všech uliček, aby nikdo nemohl do polí, a pět mužů začalo hledati Ječmínka.

Úřady zemské měly namířeno na Polehradice, Morkůvky, Brumovice a Němčičky, neboť dostaly tajnou zprávu, že v okolí byly viděny podezřelé osoby, které nejspíše náležejí prohnané rotě loupežnické z lesů Ždánských. Roty ty vybraly prý si za cíl zámeček v Horních Bojanovicích. Urozené sestry z Bukůvky, staré panny, majitelky zámečku bojanovského, škrtily na svých poddaných a sklepy měly přeplněny vínem. Zbojníci prý pásli po příležitosti.

Nic nebylo nalezeno podezřelého v Brumovicích, až tu najednou žandáři z uličky od Tabačova vedou spoutaného Bulu a Bednáříka. Žandáři zastavili je u vsi, když se vraceli cestou od lesa, a zatkli je, protože se nemohli vykázat, proč v noci brousili mimo dědinu. Nepomohly žádné řeči a přímluvy sousedů, oba sedláci odvedeni do Kobylího a odtud druhého dne do Brna do vyšetřovací vazby pro podezření, že drží se zbojníky a hlavně s Lampartem.

Pláč a nárek rozléhal se v domě Bulové i Bednáříkově. Sedláci kroutili hlavami a říkali:

„Ti zajíci se jim nevyplatili. Aji Dýščenskému včil zajde chuť.“

„Myslivost je šlechtická kratochvíle,“ pravil jeden patient z roku 1681 a při tom názoru zůstalo i století XVIII.

„Polesní a hajní obzvláštní pilnost mítí mají o potoky rybní, aby v pokoji zůstávaly, tolikéž k lesům i rybníkům a loukám pilně dohlédati mají,“ pravil poddanský artikul. A byl-li někdo přistižen při lapání ryb v jezeře nebo v obou rybnících brumovských, v Haraském nebo v Odměráku, nebo vůbec při pytláčení v lesích a na polích za hraběte Czobora, býval prostě trestáván na hrdle. Poddaní od té doby nosili strach v údech. Sedlák nesměl ani zvěř plašit ze svých polí, nechtěl-li býti trestán co nejkrutěji. Tím méně směl nositi zbraň střelnou, ba ani zelených šatů, kteréž nařízení mezi Slováky ovšem bylo zbytečné. Pastýři, jmenovitě ovčáci, směli sice mítí psy na pastviskách, ale tak, že jim ulámali drápy na předních nohou a že jim musili zavěšovat na krk na loket dlouhé klacky, překážející psům v běhu.

TOLERANČNÍ A NEVOLNICKÝ PATENT

Jak zaplesalo „ukryté semeno“, když konečně na podzim roku 1781 vyšel z nařízení císaře Josefa II. zákon, v němž se ohlašovalo: „Nekatolíci buďtež úplně rovni katolíkům, vyjímajíc veřejné vykonávání služeb božích!“

Jako by je přes noc vydupal, ukázali se v našem kraji kacíři i tajní bratří. Zdvihli hlavy v Bohumělicích, Hostěrádkách, Bošovicích, Borkovanech, v Morkůvkách, Brumovicích, v Krumvíři a našly se rodiny i v Kobylím před očima úřadů, kde by toho nikdo byl nečekal. Tento zákon císařův jmenoval se toleranční patent.

Toleranční patent Josefa II. byl největší událostí pro český národ od bitvy bělohorské. S tímto patentem zároveň totiž Josef II. odstranil protireformační misionáře a zastavil protireformaci, ono nelístopné a nemilosrdné pronásledování pro víru, které zhubilo a znemravnilo náš národ. Zdálo by se, že císař neuvolnil mnoho srdcí lidských, když v Čechách a na Moravě přihlásilo se k evangelickým vyznáním, helvet-skému a luteránskému, jenom 100 000 osob, ale vpravdě toleranční patent uvolňoval celý národ český a prospěl více tomu obyvatelstvu, které zůstalo katolické, nežli do té doby tajným evangelíkům, protože prospěl většině. To pronásledování jinak věřících sourodáků sourodáky katolickými škodilo nejvíc zajisté většině národa našeho, neboť vštěpovalo národu surovost, zarytou tupost, krvežíznivost a rozvíjelo v povaze jeho nejtemnější pudy. Chudák sedlák robotou se-

hnutý, platy svázaný, třesoucí se před panským karabáčem, pronásledoval jiného takového sedláka – protože mu to kázali v chrámě –, a vylívaje si nelidsky na spolubratru svém evangelickém všechen zadržovaný vzdor a vztek, domníval se, že tím slouží Bohu. Tak byl přitom otupen, že ani nepřemýšlel, může-li se týráním a krveprolíváním Bohu sloužit. Jaký by to byl Bůh, aby potřeboval takových obětí! A tak hrozné výjevy se daly. To dnešního člověka bolí sice, čte-li o té době před vydáním patentu tolerančního, že sedlákovi, u kterého nalezeny evangelické knihy, úřady odňaly statek i děti a poslaly ho do Benátek na galeje; čte-li, že jiného sedláka evangelíka úředníci panští přípekli v huti na plechovém pekáči, až chudšas z toho zemřel, a žena jeho nucena byla držet v ruce na provázku bibli, kterou jezovitský misionář prutem mrskal jako knihu ďábelskou; čte-li, že kněz katolický dal mrtvého sedláka, po jehož smrti v domě nalezena byla Bible kralická, vykopat z hrobu, vyvézt za hranice obce a pochovat u cesty hraneční jako vzteklého psa. Ano, bolí to. Ale hrozněji bolí a lítostí nás naplňuje, slyšíme-li, že lid, že sousedé přepadli domy svých podezřelých sousedů, že je vypalovali a lidi mordovali; že sedláci naši slídili po tajných roznašečích knih zapověděných – misionáři a kolportéři takoví chodívali po Moravě přestrojeni za sekerníky mlynářské, prodávající mlynářské potřeby, a nosívali nábožné knihy často zapečené v chlebě – a sedláci honili je jako zločince; čteme-li, že otec z pomsty udal vlastního syna úřadům jako ovci prašivou, a čteme-li, že taková byla nedůvěra mezi lidmi, že ani muž a žena nevěděli o sobě, ač byli oba tajní evangelíci, až oba pod rozličnými záminkami z domu odešli a k úžasu vzájemnému se shledali s pláčem oba v tajném shromáždění evangelíků, jež se konávala v hlubokých lesích, ve sklepích nebo v domích, jejichž okna peřinami byla ucpána, aby světlo a zpěv jich neprozradily. Dějiny vypravují, že nejvíce „ukrytého semene“ zachovalo se mezi naši-

mi mlynáři, kteří na svých samotách při řekách a potocích nebyli tak kněžím a úředníkům na očích. Lid selský, štvaný faráři a misionáři z kazatelen, liboval si v pronásledování svých sousedů, stával se otrlým, bezcitným a surovým, a to byla nejhorší kletba jeho povahy. Okolní národové proto pohlíželi na nás jako na národ nehodný práv a svobody, jako na národ tupý, kleslý a zlotřilý, jemuž se dobře děje, že je národem otroků. To nikdo neví, jak náboženské surovosti zkazily naši povahu a naplnily ji úskočností, nevěrností a licoměrností.

Povolením svobody náboženské nepatrnému zlomku bývalých husitů císař Josef II. sňal z celého národa našeho hanbu, kterou dobrovolně na sobě nosil a kterou si bezděky dělal. Potlačování škodí stejně potlačovatelům jako potlačovaným. A ten zlomek osvobozených nakonec zase prospěl celému národu. Když císař Josef II. zároveň uvolnil selskému lidu v poddanství a učinil jej schopným myslit a chodit do škol, tu náš lid tehdejší v hladu a žízni po knihách vzdělavatelných byl rád, že aspoň ti evangelíci zachovali něco dobrých starých knih a že je vykopávali ze země, že vykrajovali zapečené z chleba, vydlabávali z trámů na půdě, ba vyhrabávali i z hnoje. Za panování císaře Josefa II., kdy se začalo v českém národě zase myslit a číst od doby bělohorské, byly to především knihy starých evangelíků, které národu posloužily.

Brumovští sedláci Bula a Bednářík trpěli ve vězení v Brně na Špilberku. Uplynuly podzim a zima roku 1780, jaro i léto roku 1781, a vězení jejich se nekončilo, neboť pořád na nich lpělo podezření, že náleželi k lupičské bandě, ač oni, když byli vyslýcháni, tvrdili, že nikdy nebyli zbojníky. Kde se tedy toulali té záhadné noci sobotní? Na to nedávali odpovědi. Podezření na ně vzrostlo, když z jara roku 1781 v Polehradcích chyceni byli dva zbojníci a ti se přiznali, že jejich banda měla mnoho členů v okolních dědinách...

Kobylský vrchnostenský úřad nevěřil, že by Bula s Bednářikem byli loupežníky. Ostatně ani prohlídka vykonaná žandáry v jejich domech neukázala nic podezřelého, ba ani pušky nebo prach střelný u nich nalezeny nebyly, aby bylo ospravedlněno podezření, že jsou pytláci. Oba hospodáři byli bezúhonní a vážení. Proto vrchnostenský úřad dožadoval se na vyšetřujícím soudě zemském v Brně, aby oba sedláci byli propuštěni. Přímluvné listy nebyly nic platny, třebas přicházely z panství císařského.

Na podzim roku 1781 vězňové vyzáblí a utrápení převezeni ze Špilberka dolů do mírnějšího vězení v městě, v zemském domě. Ale byli rozděleni, Bula do jiné cely, Bednářík do jiné. V každé měli několik spoluvězňů. Bula byl v cele, ve které seděli sedlák Kučera a syn jeho z Heršpic od Slavkova. Tito Heršpičtí pykali za to, že misionářská komise ze Slavkova nalezla v jejich světnici bibli v trámě pod stropem. V okolí Slavkova bylo mnoho tajných evangelíků, zejména v Heršpicích a Rašovicích. Scházivali se u Kučerů bez překážky mnoho let, neboť k nim náležel i rychtář heršpický Maláč a sám rektor slavkovský, člen misijní komise; tento rektor včas dával výstrahy rychtáři, kdy přijde do Heršpic komise, aby se bratří varovali. Avšak sedlák Kovářík, jeden z příbuzných rodiny, která se vystěhovala do Berlína v uplynulých letech, zviklal se v náboženství evangelickém, a zpronevěřiv se bratřím, vyzradil Kučeru i jeho bibli.

Bulovi se srdce třásló v těle při těch zprávách, než ničeho o sobě nezjevil.

V podobné společnosti ocitl se i Bednářík. Z Kunštátu byli dopraveni do zemského domu někteří měšťané městečka Olešnice při českých hranicích. Hned prvního dne z modliteb jejich Bednářík poznal drahé souvěrce. Znenáhla se obeznamovali vězňové a otvírali srdce před sebou. Olešenští vězňové jmenovali se Jakubec, Pelíšek, Míček,